

ВИПЕРЕДЖАЮЧА ОСВІТА: ЦІЛІ ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ

© 2015 КОМАРОВА О. А.

УДК 37.018

Комарова О. А. Випереджаюча освіта: цілі та пріоритети розвитку

Метою статті є обґрунтування пріоритетів, цілей та принципів випереджаючої освіти з позицій досягнення відповідності структури та якості професійної підготовки поточним і перспективним виробничим потребам і запитам ринку праці. У статті обґрунтовано необхідність розвитку випереджаючої освіти виходячи зі зміни місця людини у виробництві в умовах інформаційного суспільства. Визначено такі пріоритети моделі випереджаючої освіти, як: безперервність, фундаменталізація, відкритість, універсальність, варіативність, цілісність, діяльнісна спрямованість, інформатизація, природосообразність. Виявлено умови переходу до моделі випереджаючої освіти на макро-, мезо- та мікрорівнях. Обґрунтовано, що умовою практичної реалізації моделі випереджаючої освіти є забезпечення органічного зв'язку науки та освіти. Сформульовано принципи випереджаючої освіти згідно з рівнями її реалізації: принцип випереджаючого рівня населення – на рівні держави; принцип випереджаючої підготовки кадрів регіону – на рівні регіону; принцип випереджаючого саморозвитку особистості – на рівні людини. Розкрито роль випереджаючої освіти в пом'якшенні соціальної напруженості на ринку праці через механізми поновлення соціального партнерства навчальних закладів і підприємств та підвищення якості освіти. Перспектива подальших досліджень в цьому напрямку полягає в розробці організаційно-економічного механізму формування моделі випереджаючої освіти.

Ключові слова: освіта, випереджаюча освіта, принципи випереджаючої освіти, ринок праці, соціальне партнерство.

Бібл.: 8.

Комарова Ольга Альбертівна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів та планування, Кіровоградський національний технічний університет (пр. Університетський, 8, Кіровоград, 25006, Україна)

E-mail: komarova-o.a@mail.ru

УДК 37.018

UDC 37.018

Комарова О. А. Опережающее образование: цели и приоритеты развития

Целью статьи является обоснование приоритетов, целей и принципов опережающего образования с позиций достижения соответствия структуры и качества профессиональной подготовки текущим и перспективным производственным потребностям и запросам рынка труда. В статье обоснована необходимость развития опережающего образования исходя из изменения места человека в производстве в условиях информационного общества. Определены такие приоритеты модели опережающего образования, как: непрерывность, фундаментализация, открытость, универсальность, вариативность, целостность, деятельностная направленность, информатизация, природосообразность. Выявлены условия перехода к опережающей модели образования на макро-, мезо- и микроуровнях. Обосновано, что условием практической реализации модели опережающего образования является обеспечение органичной связи науки и образования. Сформулированы принципы опережающего образования в соответствии с уровнями его реализации: принцип опережающего уровня населения – на уровне государства; принцип опережающей подготовки кадров региона – на уровне региона; принцип опережающего саморазвития личности – на уровне человека. Раскрыта роль опережающего образования в смягчении социальной напряженности на рынке труда через механизмы обновления социального партнерства учебных заведений и предприятий и повышения качества образования. Перспектива дальнейших исследований в этом направлении заключается в разработке организационно-экономического механизма формирования модели опережающего образования.

Ключевые слова: образование, опережающее образование, принципы опережающего образования, рынок труда, социальное партнерство.

Библ.: 8.

Комарова Ольга Альбертовна – доктор экономических наук, профессор, профессор кафедры финансов и планирования, Кировоградский национальный технический университет (пр. Университетский, 8, Кировоград, 25006, Украина)

E-mail: komarova-o.a@mail.ru

Komarova O. A. Advancing Education: Development Goals and Priorities

The article is aimed at reasoning the priorities, goals and principles of the advancing education from the perspective of compliance of structure and quality of training with the current and future production requirements and demands of the labor market. The article substantiates the necessity for development of advancing education on the basis of changing human involvement in the production under conditions of the information society. Such priorities of the advancing education model as: continuity, fundamentalization, openness, versatility, variability, integrity, activity orientation, informatization, and natural conformity have been determined. The conditions of transition to advancing model of education at the macro, meso and micro levels have been identified. It has been substantiated, that a condition for practical implementation of the advancing education model is securing the natural mutual complementing of science and education. Principles of advancing education have been formulated in accordance with the levels of its implementation: the principle of advancing level of the population – at the State level; the principle of advancing training of human resources in the region – at the region level; the principle of advancing self-development of person – at the person level. The role of advancing education in alleviating social tensions at the labor market through mechanisms of updating the social partnership of educational institutions and enterprises and improving the quality of education has been disclosed. Prospect of further research in this direction is development of an organizational-economic mechanism of forming a model of the advancing education.

Key words: education, advancing education, principles of advancing education, labor market, social partnership.

Bibl.: 8.

Komarova Olga A. – Doctor of Science (Economics), Professor, Professor of the Department of Finance and Planning, Kirovograd National Technical University (pr. Universytetsky, 8, Kirovograd, 25006, Ukraine)

E-mail: komarova-o.a@mail.ru

У сучасних умовах спостерігається зростаюча динаміка в різних областях життєдіяльності людини: змінюються економічні, соціальні, геополітичні, науково-технічні умови; трансформуються життєві цінності та суспільні орієнтири. Система освіти, будучи од-

нією з найбільш динамічних сфер суспільного розвитку, не може не реагувати на ці зміни. Проти ця реакція не повинна носити характер наслідків, а має випереджати перспективні зміни в суспільному розвитку. Тільки своєчасна адаптація системи освіти до змін зовнішнього се-

редовища дозволить узгодити освітні послуги, які вона пропонує, з поточними та перспективними індивідуальними, суспільними і виробничими потребами.

Актуальність розвитку випереджаючої освіти обумовлена необхідністю підвищення рівня адаптованості системи освіти до зовнішніх викликів, зокрема: приведення у відповідність з вимогами інформаційного освітнього середовища ресурсного забезпечення навчальних закладів всіх типів; забезпечення відповідності змісту навчання та структури підготовки кадрів потребам працедавців; формування інноваційного наукового-методичного забезпечення навчального процесу.

Таким чином, постала об'єктивна необхідність реформування системи освіти. Проте таке реформування має носити не спонтанний характер, а бути упорядкованим і спрямованим на довгострокові цілі розвитку суспільства. Основною метою реформування має стати створення нової, випереджаючої моделі освіти. Нова модель освіти повинна формувати особистість на підставі орієнтації форм, змісту та технологій навчання не на минулий стан суспільства, а на його перспективний розвиток. Випереджаюча освіта має бути спрямована на підготовку тих, хто навчається, до життєдіяльності в умовах становлення інформаційного суспільства, вимогою якого є підготовка індивідів з гнучким загальноосвітнім та професійним рівнем, розвинутою здатністю до безперервного саморозвитку та збагачення.

Розробці концепції випереджаючої освіти присвячені праці численних дослідників: В. Г. Горшеніна, В. В. Горшкова, К. К. Коліна, А. Е. Марона, Д. Ю. Монахова, А. М. Новикова, А. Л. Романовича, А. І. Субетто, А. Д. Урсула, Т. А. Урсул та ін. Усі зазначені автори, обґрунтовуючи актуальність переходу до випереджаючої освіти, розглядають її як запоруку сталого розвитку цивілізації, запобігання та подолання глобальних катастроф.

Так, А. І. Субетто відзначає, що в умовах інтелектно-інформаційної цивілізації XXI століття освіта як процес перетворюється в найголовніший компонент всіх технологій виробництва, соціальних та економічних процесів. На його думку, нині відбувається становлення нової освітньо-педагогічної формації, що виявляється зміною парадигми професіоналізму та парадигми педагогічної науки. У зв'язку з цим А. І. Субетто підкреслює, що «сталлий розвиток «у світі змін» і, відповідно, у світі високої якісної динаміки можливий тільки при виконанні Закону Випереджаючого Розвитку якості людини, якості суспільного інтелекту та якості освітніх систем у суспільстві» [5].

А. Д. Урсул та Т. А. Урсул обґрунтовують доцільність переходу до випереджаючої освіти виходячи з вимог інформаційного суспільства та необхідності випередження буття свідомістю в період глобальних трансформацій цивілізаційного розвитку [6, 7]. У цьому зв'язку вони підкреслюють, що в процесі «сталлої футуризації» система освіти набуває дві нові глобальні функції. Сутність першої функції (ноогуманістичної) зводиться до орієнтації освітнього процесу на виживання та безперервний поступальний сталлий розвиток всього людства. Друга функція (екологічна) акцентує увагу на збе-

реженні біосфери, природи загалом (Землі та Космосу), забезпеченні сприятливих екологічних умов. Виходячи з цього, зазначені автори відзначають: «Система освіти повинна змінити парадигму побудови та функціонування в плані неухильного руху до випереджаючої освіти. Абсолютно ясно, що наука, змінюючи свою орієнтацію з постнеокласичної, техногенно-економічної на гуманістичну та екологічну, повинна випереджати природо-перетворювальну діяльність людей. І в цьому зв'язку випереджаюча освіта має істотне значення як ще один, можливо, навіть найважливіший, механізм формування освітньої парадигми XXI ст.» [7].

Аналогічну точку зору висловлює К. К. Колін, який теж наголошує на актуальності випереджаючого характеру освіти виходячи з тези, згідно з якою випередження буття свідомістю є сьогодні необхідною умовою вирішення багатьох проблем сучасності і, в першу чергу, найважливішої проблеми – виживання та подальшого безпечного розвитку цивілізації. Зазначений автор цілком справедливо підкреслює, що «без інформатизації формування якісно нової форми майбутньої глобальної освіти в принципі неможливо, і тому найбільш радикальні інноваційні процеси, як можна очікувати, будуть пов'язані з переходом до інформаційного суспільства, що є важливою складовою планетарного переходу на шлях сталого розвитку. Інформаційному суспільству зі сталим розвитком, що ґрунтується на знанні й інформації, повинна відповідати нова глобальна випереджальна інноваційно-освітня система» [3, с. 84].

Водночас залишаються недостатньо розробленими питання щодо обґрунтування місця і ролі випереджальної освіти в забезпеченні збалансованого розвитку освітньої галузі, виробництва та ринку праці.

Метою статті є обґрунтування пріоритетів, цілей та принципів випереджаючої освіти з позицій досягнення відповідності структури та якості професійної підготовки поточним та перспективним виробничим потребам та запитам ринку праці.

Зростання значущості випереджаючої освіти зумовлено не тільки її роллю в забезпеченні сталого цивілізаційного розвитку, але й кризою існуючої системи освіти. Причому ця криза носить універсальний характер для всіх розвинутих країн, що виявляється в дезорієнтації освітніх концепцій, їх спрямованості на промисловий етап розвитку суспільства, а не на вимоги інформаційної революції. Криза освіти спричинила наростання напруги між системою освіти та ринком праці, виробництвом. Основною причиною цієї кризи є підвищення вимог до освітньо-кваліфікаційного рівня працівника, його особистісних характеристик і нездатність діючої системи освіти готувати кадри відповідно з поточними та перспективними індивідуальними та суспільними потребами.

У 1985 р. у світ вийшла відома книга Ф. Г. Кумбса «Світова криза освіти: погляд з вісімдесятих», в якій зазначалось, що «традиційна освітня практика вичерпала свої можливості, і оскільки альтернативи їй немає, то можна говорити про кризовий стан всієї освітньої політики, викликаний принциповими змінами, що відбу-

ваються не тільки на рівні життєдіяльності окремої особистості, але і соціуму в цілому, усього навколишнього середовища людини" [8, с. 101].

Сучасні дослідники проблем розвитку освіти виокремлюють чотири основні причини, що зумовили кризу освіти:

- ✦ швидке зростання загального обсягу наукової інформації призводить до збільшення строків навчання, а спеціалізація навчальних закладів – до втрати цілісності та системності науково-об'єктивної картини світу;
- ✦ необхідність щоденного засвоєння великої кількості інформації не залишає тим, хто навчається, часу на її обдумування, внаслідок чого знання перестають бути найважливішою умовою та стимулом розвитку мислення;
- ✦ репродуктивні функції навчання не здатні забезпечити масову підготовку спеціалістів творчих професій, діапазон яких швидко розширюється;
- ✦ сучасні форми діяльності в складі команди потребують наявності розвинутих комунікативних якостей особистості, а практично всі форми сучасної освіти та виховання орієнтовані на формування індивідуаліста [2 – 7].

Подолати кризи освіти є можливим за умови переходу до моделі випереджаючої освіти, адже освіта по своїй суті покликана працювати на майбутнє і, таким чином, здатна забезпечити випереджаючий розвиток інтелекту людини та стати основою розвитку суспільства. Доцільність переходу до випереджаючої освіти об'єктивно зумовлена зміною місця людини в сучасному виробництві. Це виявляється в таких загальноосвітніх тенденціях:

- ✦ інтелектуалізація праці сучасного працівника: головним компонентом змісту праці стає розумовий компонент, що являє єдність теоретичних загальних і спеціальних знань та умінь, які дозволяють реалізовувати творчий потенціал в процесі праці;
- ✦ підвищення колективної відповідальності персоналу за дотримання технологічного процесу та цілість обладнання;
- ✦ зростання вимог до аналітичних здібностей працівників як запоруки їх творчої ініціативності та здатності до інноваційної діяльності.

За оцінками фахівців, у середині ХХ століття знання застарівали наполовину через 5-6 років або знецінювалися на 97% в процесі виробничої діяльності. У розвинутих країнах щорічно оновлюється 5% теоретичних і 20% практичних знань, якими володіють лікарі, інженери, біологи та інші фахівці [1, с. 31]. За таких обставин виникає необхідність підвищення рівня мобільності працівника з метою його професійної адаптації до зростаючих вимог виробництва та, відповідно, уникнення звільнення за професійною непридатністю.

Отже, сьогодні відбувається розширення функцій освіти: поряд з економічними, соціальними та суспільними функціями, а також функціями оновлення,

трансформації, трансляції та стабілізації, особливого значення набуває функція випереджаючого розвитку особистості. Остання передбачає надання особистості таких знань та умінь, які в кожний момент часу випереджатимуть їх затребуваність шляхом виховання в учнів (студентів) пізнавальної активності, прагнення до безперервного навчання та самовдосконалення. Практична реалізація освіти функції випереджаючого розвитку особистості можлива за умови переходу до моделі випереджаючої освіти.

Випереджаючу освіту слід розглядати у двох аспектах: в аспекті зовнішнього випередження освітою інших форм діяльності людини і, насамперед, господарської діяльності; по-друге, в аспекті внутрішнього випередження, яке розкривається в здатності освіти обирати серед множини альтернатив найбільш оптимальні шляхи розвитку суспільства виходячи з її гуманістичної спрямованості.

Таким чином, сутність випереджаючої освіти полягає не лише в її орієнтації на забезпечення сталого розвитку цивілізації, а й в її спрямованості на перспективи розвитку виробничої, науково-технічної, технологічної сфер; у необхідності забезпечення прискореного розвитку системи освіти порівняно з іншими чинниками, що зумовлюють соціально-економічний, науково-технічний та культурний розвиток суспільства.

Основними пріоритетами моделі випереджаючої освіти є:

- ✦ *безперервність освіти*: створення умов для безперервного розвитку кожної особистості, тобто «освіти через все життя» шляхом забезпечення доступності та варіативності освіти, наступності та взаємозв'язку всіх освітніх рівнів;
- ✦ *фундаменталізація освіти*: трансляція знань, що характеризуються сталістю ключових понять і теорій до здійснюваних змін, мають низький темп старіння; акцентування уваги на вивченні фундаментальних законів природи та суспільства в їх сучасному розумінні. Фундаменталізація освіти повинна сприяти підвищенню якості підготовки в навчальних закладах усіх типів через: формування у тих, хто навчається, наукових форм системного мислення; надання пріоритетності знанням у сферах кібернетики, синергетики та інших галузей знань, що виникають на перетині наук і формують світогляд, який гармонійно поєднує досягнення природничих та гуманітарних наук; введення нових навчальних курсів, орієнтованих на формування цілісної та об'єктивної картини світу;
- ✦ *відкритість освіти*: спрямованість системи освіти на розвиток індивідуальності учнів (студентів), створення умов для повної реалізації їх потенційних можливостей; формування єдиного освітнього простору держави та інтеграція його у світовий освітній простір; розширення можливостей учнів (студентів) щодо вибору власної освітньої траєкторії; розвиток дистанційної освіти;

- ✦ *універсальність освіти*: забезпечення вивчення повного переліку дисциплін, які надаватимуть базову підготовку в єдності професійної та загальнокультурної складових;
- ✦ *варіативність освіти*: надання освіти гнучкого характеру, що дозволить прискорити її адаптацію до змін зовнішнього середовища через адекватне оновлення освітніх програм, форм і методів навчання;
- ✦ *цілісність освіти*: забезпечення взаємозв'язку гуманітарної та природничо-наукової освіти, реалізації міждисциплінарних зв'язків у межах окремих областей знань;
- ✦ *діяльниста спрямованість освіти*: посилення мотивованості навчання, особистісної цінності та значущості освіти з метою забезпечення успішної професійної реалізації випускників навчальних закладів;
- ✦ *інформатизація освіти*: впровадження в навчальний процес сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій з метою підвищення якості навчання та формування інформаційної культури учнів (студентів) та педагогів;
- ✦ *природосообразність освіти*: прищеплення в процесі навчання та виховання цінностей, орієнтованих на сталий та ноосферний розвиток цивілізації, природоохоронну діяльність.

Практична реалізація наведених пріоритетів випереджаючої освіти передбачає зміну характеру викладання змісту традиційних навчальних курсів: особливої актуальності набуває надання інформації про нові тенденції розвитку тієї чи іншої галузі наукового знання, а також про її зв'язок з найбільш перспективними напрямками розвитку науки та практики. При цьому особливо важливим стає зміна системи педагогічної освіти, адже ключовою фігурою нової ери наукових знань та інформації має стати педагог.

Основною метою випереджаючої освіти є формування спеціаліста нової якості, який характеризується таким професійними та особистісними характеристиками, як: системне мислення; здатність до самостійної діяльності та прийняття рішень в умовах невизначеності; уміння ефективно управляти іншими; відповідальність за виконану роботу; інформаційна, комунікативна, екологічна та правова культура. Виходячи з цієї цілі, основними підцілями випереджаючої освіти є:

- ✦ забезпечення людини механізмами адаптації до нових умов життєдіяльності в соціальному та інформаційному середовищі;
- ✦ підготовка людини до випереджаючого управління розвитком зовнішнього середовища (природного, соціального, економічного тощо) з метою попередження та подолання криз і катастроф;
- ✦ формування адаптаційного потенціалу індивідуальним шляхом підвищення їх освітньо-кваліфікаційної та соціально-психологічної готовності до діяльності в умовах швидко змінюваного зовнішнього середовища.

Основними умовами переходу до моделі випереджаючої освіти є:

- ✦ *на макрорівні*: підвищення рівня інтеграції освіти, науки та організацій-працедавців з метою розвитку соціального партнерства і, як наслідок, підвищення якості підготовки кадрів;
- ✦ *на мезорівні*: розширення практики дослідження міждисциплінарних зв'язків предмета професійної діяльності з іншими галузями знань з метою підвищення його наукоємності;
- ✦ *на мікрорівні*: виховання в процесі навчання філософського мислення з метою переходу від навчання емпіричним знанням до навчання концептуальному усвідомленню дійсності.

Неодмінною умовою практичної реалізації ідеї випереджаючої освіти є впровадження в систему освіти нових загальноосвітніх курсів з вивчення загальної теорії систем, синергетики, глобалістики, ноосферології, екології, фундаментальної та соціальної інформатики, загальної теорії еволюції, історії розвитку цивілізації та деякі інші дисципліни, що мають загальноосвітнє значення [3, с. 94].

У зв'язку з цим особливою актуальності набуває забезпечення органічного зв'язку освіти та науки. Інтеграція освіти та науки виступає, з одного боку, джерелом розвитку даних сфер діяльності, а з іншого, забезпечує фундаментальну підготовку учнів (студентів), які в майбутньому можуть поповнити «ряди» науковців. Пріоритетним напрямком посилення інтеграції освіти та науки має стати створення спеціальних проблемно-орієнтованих науково-методичних і навчальних центрів, які б займалися розробкою та впровадженням у навчальний процес міждисциплінарних курсів та здійснювали методичне забезпечення цих курсів через розробку електронних робочих програм та електронних бібліотек. Це дозволило б реалізовувати принципи випереджаючої освіти на рівні кожного навчального закладу з урахуванням його профілю та інформаційно-педагогічної компетентності викладачів.

Випереджаюча освіта може реалізовуватись на трьох рівнях: держави, регіону та особистості. Відповідно до даних рівнів можна сформулювати три принципи випереджаючої освіти:

1. Принцип випереджаючого освітнього рівня населення: передбачає повне задоволення освітніх потреб населення та потреб виробництва в кваліфікованих кадрах на підставі забезпечення доступності освіти для всіх громадян незалежно від їх матеріального добробуту, збільшення державних видатків на освіту та диверсифікації джерел фінансування освіти.

2. Принцип випереджаючої підготовки кадрів регіону: освіта повинна стати пріоритетним чинником розвитку економіки та виробництва на регіональному рівні на підставі узгодження регіональних потреб у кваліфікованих кадрах та обсягів підготовки в регіональних навчальних закладах.

3. Принцип випереджаючого саморозвитку особистості: у процесі навчання людина повинна одержувати такі знання та уміння, які сформулюють її соціальну та

професійну мобільність, забезпечать безболісну адаптацію до змін зовнішнього середовища, стануть підґрунтям для подальшого саморозвитку та самовдосконалення.

Важливою функцією випереджаючої освіти має стати функція пом'якшення соціальної напруженості на ринку праці. Реалізація цієї функції досягається через поновлення соціального партнерства навчальних закладів і підприємств та підвищення якості освіти.

Партнерські відносини професійно-технічних і вищих навчальних закладів та виробництва набувають особливої актуальності у зв'язку з поглибленням розриву між якістю теоретичної та практичної підготовки учнів (студентів) тим вимогами працедавців до кваліфікаційного рівня випускників. В умовах посилення конкурентної боротьби на ринку праці освітньо-кваліфікаційний рівень та компетентнісні характеристики випускників навчальних закладів виступають гарантом їх успішного працевлаштування. Проте, як свідчить вітчизняна практика, випускники навчальних закладів є досить вразливою категорію учасників ринку праці через відсутність у них сформованих в процесі навчання практичних навичок застосування теоретичних знань та практичного досвіду роботи. За таких обставин поновлення партнерських відносин навчальних закладів і підприємств виступає дієвим інструментом підвищення конкурентоспроможності випускників та забезпечення їх працевлаштування. Потенційним працедавцям доцільно приймати активну участь в реформуванні освіти та своєчасно відстоювати свої інтереси в області якості підготовки кадрів.

Пріоритетними напрямками розвитку соціального партнерства між професійно-технічними і вищими навчальними закладами та потенційними працедавцями є:

- ✦ організація якісної виробничої практики учнів (студентів) на базових підприємствах, що сприятиме закріпленню ними теоретичних знань, одержаних у процесі навчання, на практиці та, відповідно, формуватиме навички практичного виконання трудових функцій в обраній сфері професійної діяльності;
- ✦ залучення працедавців до розробки навчальних програм, кваліфікаційних вимог до робітничих кадрів і фахівців з вищою освітою, змісту виробничої практики, що дозволить здійснювати підготовку кадрів відповідно до поточних і перспективних вимог сучасного високотехнологічного виробництва до якісних характеристик робочої сили;
- ✦ запровадження практики укладання угод стратегічного партнерства між професійними навчальними закладами та підприємствами профільних галузей. Такі договірні відносини дозволять розробляти довгострокові програми підготовки кадрів для базових підприємств з урахуванням перспектив розвитку галузі, забезпечуватимуть проходження виробничої практики учнями (студентами), сприятимуть зміцненню матеріально-технічної бази навчальних закладів;

- ✦ поновлення практики проведення спільних дослідних робіт, як інструменту реалізації принципу інтеграції освіти, науки та виробництва.

З метою реалізації завдань випереджаючої освіти на рівні професійно-технічних та вищих навчальних закладів доцільно також реалізувати такі заходи, спрямовані на підвищення рівня зайнятості їх випускників:

- ✦ посилення профорієнтаційної роботи серед школярів з метою коригування професійних планів молоді відповідно з особистими інтересами та здібностями, поточними та перспективними потребами ринку праці;
- ✦ введення в навчальні плани професійно-технічних і вищих навчальних закладів курсу з навчання молоді прийомам пошуку роботи, що дозволить сформувати у учнів (студентів) навички щодо самопрезентації та працевлаштування;
- ✦ запровадження практики анкетування керівників підприємств та їх підрозділів представниками навчальних закладів щодо відповідності рівня теоретичної та практичної підготовки їх випускників вимогам виробництва;
- ✦ створення у професійно-технічних та вищих навчальних закладах спеціальних служб, які б виконували такі функції: вивчення попиту на кваліфікованих кадрах, які готує відповідний навчальний заклад; пошук потенційних працедавців та укладання з ними договорів на цільову підготовку кадрів; пошук місць для проходження учнями (студентами) виробничої та переддипломної практики з перспективою подальшого працевлаштування.

Підґрунтя для поновлення партнерських відносин професійних навчальних закладів і потенційних працедавців має складати спільна зацікавленість в підвищенні якості підготовки кадрів.

Якість освіти визначається її соціально-економічною адекватністю, тобто здатністю задовольняти конкретні індивідуальні, суспільні та виробничі потреби. Принципами підвищення якості освіти, які повинні скласти основу випереджаючого навчання, є:

- ✦ *принцип науковості*: вимагає відповідності змісту навчання науковим фактам, поняттям, законам і теоріям, а також його наближеності перспективним науковим дослідженням;
- ✦ *принцип зв'язку навчання з практичною діяльністю*: передбачає надання учням (студентам) у процесі навчання умінь щодо застосування набутих теоретичних знань в професійній діяльності та суспільному житті. З точки зору випереджаючої освіти даний принцип потребує акцентування уваги учнів (студентів) на тому, що прикладний та практичний матеріал є результатом не тільки наукового, але й виробничого пошуку, і повинний змінюватись відповідно з динамікою сучасного виробництва та науково-технічного прогресу;
- ✦ *принцип активності тих, хто навчається*: вимагає перетворення учня (студента) в активний

суб'єкт навчання. При цьому завданням педагога стає пробудження активності учня (студента) не тільки для запам'ятовування знань у межах аудиторії, але й для самостійного засвоєння нових знань шляхом розробки власного плану саморозвитку;

- ★ *принцип наочності*: вимагає застосування в навчальному процесі сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій, які повною мірою відповідають вимогам інформатизації суспільства;
- ★ *принцип наступності*: передбачає максимальну наступність загальноосвітньої та професійної підготовки, освітніх програм і державних освітніх стандартів;
- ★ *принцип спільності потреб виробництва та якості підготовки*: вимагає узгодження змісту навчальних програм та вимог працедавців до кваліфікаційних характеристик робочої сили.

Підвищення якості освіти, і особливо підготовки в професійно-технічних та вищих навчальних закладах, вимагає інноваційного розвитку матеріально-технічної бази навчальних закладів, систематичного підвищення компетентності та методичного рівня викладачів, інтенсивного інформаційно-комунікаційного наповнення навчального процесу. Значну увагу має бути приділено зміцненню ресурсного потенціалу навчальних закладів через формування їх інформаційного сегменту, тобто створення електронної бібліотеки, підключення до Інтернету, розробку мультимедійних комплексів за предметами.

Важливим аспектом підвищення якості освіти в контексті випереджаючого розвитку має стати вирішення проблеми якості діяльності викладачів, їх кваліфікації та компетентності. Ця проблема зумовлена зростанням працездатності праці викладача внаслідок інформатизації освітньої сфери: якщо в умовах авторитарної освітньої системи всі програми та їх зміст носили сталий характер, то в умовах прискорення інформаційних потоків виникає необхідність формування у викладачів компетенцій у сфері проектування освітнього процесу, постійного оновлення змісту освітніх програм, технології їх підготовки та реалізації. У зв'язку з цим виникає потреба організації ефективної системи підвищення кваліфікації викладацьких кадрів на базі Інститутів підвищення кваліфікації та провідних профільних навчальних закладів.

Нині продовжує переважати просвітницька модель освіти, що ґрунтується на передачі та відтворенні інформації, у той час як в умовах становлення інформаційного суспільства необхідна модель освіти, що «запускає» процеси саморозвитку, самоосвіти, самоорганізації, які забезпечують адаптацію особистості до умов швидко змінюваного зовнішнього середовища. Тому виникає необхідність запровадження компетентнісного підходу до підготовки кадрів в підсистемах професійно-технічної та вищої освіти. Даний підхід спрямований на формування в майбутніх робітниках і фахівцях компетентностей, які відповідають поточним і перспектив-

ним суспільним й виробничим потребам і забезпечують конкурентоспроможність випускників на ринку праці.

Провідним напрямком підвищення якості освіти є запровадження системи контролю якості освітніх послуг на підставі поєднання зовнішнього контролю якості освітньої діяльності та її внутрішньої оцінки самим навчальним закладом. Сьогодні зовнішня оцінка якості освітніх послуг є прерогативою держави та реалізується через механізми атестації, акредитації, ліцензування та освітніх стандартів. Здійснюючи зовнішній контроль без залучення представників промисловості, потенційних працедавців, держава уявляється в суспільній свідомості як єдиний користувач освітніх послуг. З метою розвитку суспільного контролю за якістю освітніх послуг доцільно поряд з державною оцінкою запровадити незалежно оцінку, яку проводили б за участю працедавців та випускників. Внутрішня оцінка якості освітніх послуг на рівні навчального закладу повинна бути спрямована, перш за все, на оцінку якості освітнього процесу (зміст, організація та методика освітнього процесу).

Мірою якості освітнього процесу є ступінь гарантії того, що освітні послуги, які надає конкретний навчальний заклад, відповідають вимогам споживачів. Забезпечення таких гарантій у всьому світі пов'язують з наявністю в організації деякої системи менеджменту якості (СМК). Сьогодні в освітніх організаціях використовуються три основні моделі управління якістю підготовки спеціалістів, які ґрунтуються на таких підходах:

- ★ *оціночний підхід до управління якістю ВНЗ*: передбачає систематичну самооцінку для виявлення сильних і слабких сторін навчального закладу, а також позитивних і негативних чинників його розвитку. Результати такої оцінки є підґрунтям для розробки системи заходів для усунення проблемних ситуацій та підвищення якості освітніх послуг;
- ★ *підхід, заснований на принципах загального менеджменту якості (Total Quality Management – TQM)*: передбачає, як і попередній підхід, систематичну оцінку, проте заснований на більш глибокому аналізі діяльності навчального закладу як виробника освітніх послуг. Запровадження даного підходу вимагає розробки місії та стратегічних цілей навчального закладу на підставі попередніх досліджень його зовнішнього середовища, а також використання процесного підходу до оцінки діяльності навчального закладу;
- ★ *підхід, заснований на вимогах міжнародних стандартів якості*: ґрунтується на вимогах міжнародних стандартів якості ISO 9001, передбачає процесний підхід до оцінки якості, але на відміну від TQM основним інструментом є документована система менеджменту якості у вигляді стандартів підприємства, інструкцій тощо [2, с. 58 – 70].

На рівні вищих навчальних закладів підвищення якості підготовки фахівців може бути забезпечено також запровадженням спеціального організаційного механі-

му управління якістю підготовки. Такий механізм передбачає створення у вищому навчальному закладі Центру моніторингу якості підготовки спеціалістів, метою якого є сприяння формуванню політики якості освіти в даному навчальному закладі. Основними завданнями такого Центру є: організація систематичних опитувань працівників, студентів, викладачів, співробітників навчального закладу щодо якості підготовки спеціалістів у ньому; забезпечення розробки технологій збору інформації про якість підготовки спеціалістів, її обробки, аналізу, оцінки та прогнозування; організація регулярних обговорень результатів моніторингу якості підготовки спеціалістів на рівні факультетів, кафедр та студентських груп; надання суб'єктам управління навчальним закладом рекомендацій та пропозицій щодо підвищення якості підготовки спеціалістів. Така постановка завдань дозволить оцінювати якість підготовки за окремими дисциплінами та блоками дисциплін, освітніми програмами. Досвід створення Центрів моніторингу якості підготовки спеціалістів уже нагромаджений у деяких російських вищих навчальних закладах і засвідчив свою ефективність [4, с. 84 – 85]. Подібні центри можуть створюватися і в професійно-технічних навчальних закладах.

ВИСНОВКИ

Розвиток вітчизняної системи освіти на засадах випередження сприятиме її безболісному входженню в постіндустріальну епоху, забезпечить відповідність освітніх та професійно-кваліфікаційних характеристик робочої сили вимогам сучасного виробництва, дозволить підвищити рівень адаптації випускників навчальних закладів до змін зовнішнього середовища. Впровадження моделі випереджаючої освіти є запорукою збалансованості обсягів і структури підготовки кадрів з потребами економіки.

Перспективи подальших досліджень в цьому напрямку полягають в розробці організаційно-економічного механізму формування моделі випереджаючої освіти. ■

ЛІТЕРАТУРА

- 1. Вершловский С. Г.** Непрерывное образование (историко-теоретический анализ феномена): монография / С. Г. Вершловский. – СПб. : Санкт-Петербургская академия последипломного педагогического образования, 2007. – 148 с.
- 2. Калинина С. В.** Система менеджмента качества образовательных услуг вуза: монография / С. В. Калинина – М. : ГОУ «Учебно-методический центр по образованию на железнодорожном транспорте», 2010. – 228 с.
- 3. Колин К. К.** Актуальные философские проблемы информатики: в 2 т. / К. К. Колин; под ред К. И. Курбакова. – М. : КОС-ИНФ, 2009. – Т. 1 : Теоретические проблемы информатики, 2009. – 222 с.
- 4. Моложавенко В. Л.** Внутривузовская система контроля качества подготовки специалистов / В. Л. Моложавенко // Высшее образование сегодня. – 2009. – № 9. – С. 84 – 87.
- 5. Субетто А. И.** Социальное качество жизни: категория и основы становления теории / А. И. Субетто // Экономика качества. – 2015. – № 1(9) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://eq-journal.ru/pdf/09/%D0%A1%D1%83%D0%B1%D0%B5%D1%82%D1%82%D0%BE.pdf>

6. Урсул А. Д. Образовательная революция XXI века в перспективе устойчивого будущего / А. Д. Урсул // Знания. Понимание. Умение. – 2009. – № 2. – С. 11 – 19.

7. Урсул А. Д. Образование в интересах устойчивого развития: первые результаты, проблемы и перспективы / А. Д. Урсул, Т. А. Урсул // Социодинамика. – 2015. – № 1. – С. 11 – 74 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://e-notabene.ru/pr/article_14001.html

8. Coombs P. H. The World crisis in education: the view from the eighties / P. H. Coombs. – New York : Oxford University Press, 1985. – 353 pp.

REFERENCES

Coombs, P. H. *The World crisis in education: the view from the eighties*. New York: Oxford University Press, 1985.

Kalinina, S. V. *Sistema menedzhmenta kachestva obrazovatelnykh uslug vuza* [The quality management system of educational services of high school]. Moscow: Uchebno-metodicheskiy tsentr po obrazovaniiu na zheleznodorozhnom transporte, 2010.

Kolin, K. K. *Aktualnye filosofskie problemy informatiki* [Recent philosophical problems of Informatics]. Moscow: KOS-INF, 2009.

Molozhavenko, V. L. "Vnutrivuzovskaia sistema kontrollia kachestva podgotovki spetsialistov" [Intrahigh system of quality control training]. *Vysshee obrazovanie segodnia*, no. 9 (2009): 84-87.

Subetto, A. I. "Sotsialnoe kachestvo zhizni: kategoriia i osnovy stanovleniia teorii" [The social quality of life category and the basis of formation of the theory]. <http://eq-journal.ru/pdf/09/%D0%A1%D1%83%D0%B1%D0%B5%D1%82%D1%82%D0%BE.pdf>

Ursul, A. D. "Obrazovatel'naya revoliutsiia XXI veka v perspektive ustoychivogo budushchego" [The educational revolution of the XXI century in the long term sustainable future]. *Znaniye. Ponimaniye. Umeniye*, no. 2 (2009): 11-19.

Ursul, A. D., and Ursul, T. A. "Obrazovanie v interesakh ustoychivogo razvitiia: pervye rezultaty, problemy i perspektivy" [Education for sustainable development: first results, problems and perspectives]. http://e-notabene.ru/pr/article_14001.html

Vershlovskiy, S. G. *Nepreryvnoe obrazovanie (istoriko-teoreticheskiy analiz fenomena)* [Continuing education (historical and theoretical analysis of the phenomenon)]. St. Petersburg: Sankt-Peterburgskaia akademiia posle diplomnogo pedagogicheskogo obrazovaniia, 2007.